

11. Kaack. H Geschichte und Struktur des deutschen Parteiensystems. – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1971. – 750 s.
12. Klein Ilona K. Die Bundesrepublik als Parteienstaat. Zur Mitwirkung der politischen Parteien an der Willensbildung des Volkes 1945 – 1949. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH Verlag, 1990. – 457 s.
13. Die Deutschlandpolitik Grossbritanniens und die britische Zone 1945 – 1949. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1979. – S. 171.
14. Kurt Schumacher und der "Neubau" der deutschen Sozialdemokratie nach 1945. Referate und Podiumsdiskussion eines Kolloquiums des Gesprächskreises Geschichte der Friedrich–Ebert–Stiftung im Bonn am 12./13. Oktober 1995. /Hg. Dieter Dowe. – Bonn: Forschungsinstitut der Friedrich–Ebert–Stiftung, 1996. – 190 s.
15. Ritter G.A., Nichuss M. Wahlen in der Bundesrepublik Deutschland. München: C.H.Beck, 1987. – 228 s.
16. Wahlen und Wähler in Westdeutschland. – Villingen/Schwarzwald: Ring-Verlag, 1960. – 364 s.
17. Woyke Wichard, Steffens Udo. Stichwort: Wahlen. Ein Ratgeber für Wähler und Kandidaten. – Opladen: Leske und Budrich, 1984. – 173 s.
18. Osterroth, Franz. Schuster, Dieter. Chronik der deutschen Sozialdemokratie. Band III: Nach dem Zweiten Weltkrieg. – Berlin, Bonn: J. H. W., Dietz, 1978. – 824 s.
19. Allgemeine Situation in Deutschland // Konrad Adenauer: Dokumente aus vier Epochen deutscher Geschichte. – Bad Honnef/Rhöndorf: Stiftung Bundeskanzler – Adenauer – Haus, 1977. S. 84–90
20. Ulrich von Alemann. Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland. – Bonn: Verlag für Sozialwissenschaften I Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2010. – 273 s.
21. Protokoll der Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 9. bis 11. Mai 1946 in Hannover. – Hamburg, 1947. – 205 S.
22. Badstübner R. Restauration in Westdeutschland 1945-1949. Berlin: Dietz, 1965. – 333 s.
23. Мартинов А. Соціал-демократична партія у політичній історії Німеччини ХХ століття – К.: Основні цінності, 2003. – 347 с.

Величенко Е. А. Участие Социал-демократической партии Германии в выборах в местные представительные органы власти и в формировании земельных органов самоуправления (1945-1947 гг.)

На основе опубликованных источников и работ немецких авторов в статье отображается участие СДПГ в выборах в местные представительные органы власти разных уровней и в формировании земельных органов самоуправления в различных оккупационных зонах Германии в первые послевоенные годы. Автор делает попытку проанализировать причинно-следственную связь результатов этих выборов, исследует участие СДПГ в выборах, а также определяет роль партии в формировании политического ландшафта послевоенной Германии.

Ключевые слова: Германия, Социал-демократическая партия Германии (СДПГ), Западные оккупационные зоны, Советская оккупационная зона (РЗО), выборы в ландтаги.

Velychenko O. A. Participation of the Social Democratic Party of Germany in elections to local representative authorities and formation of autonomous land authorities (1945-1947)

On the basis of published sources and works of German authors, the article highlights participation of the SDP in elections to local representative authorities of different levels and in formation of autonomous land authorities in different occupation zones of Germany during the early post-war years. The author attempts to analyze a cause and effect connection of the results of elections, examines participation of the SDP in this elections, and defines the role of party in formation of a political landscape of post-war Germany.

Keywords: Germany, the Social Democratic Party of Germany(SDP), Western occupation zones, The Soviet Occupation Zone(SBZ), elections to landtags.

УДК 94(460)"654"

В. Ю. Годлевська

ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК ІСПАНІЇ В УМОВАХ КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД (1982–1996 рр.)

У статті досліджується промисловий розвиток Іспанії з метою визначення його особливостей в умовах консолідації демократії. Автору вдалося з'ясувати, що розвиток іспанської промисловості у досліджуваній період характеризується поступовим зростанням, спричиненим впровадженням заходів реіндустріалізації. Модернізація основних галузей сприяла підвищенню конкурентоспроможності, а інтеграція в ЄС – збільшенню іноземних інвестицій в промисловий розвиток Іспанії. Зазначені процеси в економічній сфері сприяли утвердженню демократичних засад в іспанському суспільстві. Матеріали статті можуть бути корисні для подальшого вивчення впливу трансформаційних процесів на економічний розвиток.

Ключові слова: Іспанія, демократизація, економічна політика, економічні реформи, індустріальний розвиток, галузі промисловості.

В останній чверті ХХ ст. Іспанія здійснила успішний перехід від авторитарного до демократичного суспільства. Крім змін у політичній сфері, суттєві перетворення торкнулися економіки.

Аналізуючи промисловий розвиток, ми зосередили увагу на загальному розвитку цієї галузі економіки та на розвитку її окремих секторів (енергетики, машинобудування, видобувного, переробного, видавничого секторів).

Індустріальний розвиток Іспанії в зазначений період достатньо досліджений у зарубіжними науковцями. Так, зокрема, в російській науці питання економічного розвитку, зокрема індустріального, ґрунтовно вивчено О. В. Буториною. В її монографії "Іспанія: стратегія економічного підйому" зроблено детальний огляд розвитку іспанської економіки з 70-х до середини 90-х років. Авторка прослідкувала динаміку розвитку іспанської промисловості по окремих її галузях, використавши потужну статистичну базу [1].

Окремо необхідно виділити розділи у колективних монографіях, що стосуються промислового розвитку Іспанії. Так, автори розділу в колективній монографії "Іспанія: траєкторія модернізації наприкінці двадцятого століття" В. М. Давидов, А. Ю. Свириденко виділили основні етапи модернізації іспанської економіки, структурні зрушення та фактори зростання і оновлення іспанської економіки. В тому числі і промисловості в досліджуваний період [2].

Розвитку автомобільної індустрії присвячена монографія М. Лаге Марко "Історія іспанської автомобільної галузі" [3]. Автор вмістив перелік всіх моделей автомобілів, що випускалися виробниками в Іспанії, а також графік розвитку реєстрації автомобілів. У книзі також міститься інформація про національні розробки та технології, а в деяких випадках про лідерство на міжнародній арені.

Динаміку розвитку автомобільної промисловості з повоєнного періоду до кінця 90-х років досліджено в статтях Х. Гарсія Руїса та Х. Каталана Відаля [4]. Автори здійснили спроби пояснити, які фактори вплинули на ефективну динаміку в розвитку автомобільної індустрії, розглянули цю еволюцію у рамках розвитку світової автомобільної галузі на глобальному рівні, оскільки неможливо зрозуміти, що відбувається в Іспанії без урахування технологічних змін індустріальної політики країн-лідерів та стратегій транснаціональних корпорацій.

ґрунтовними монографіями, що розглядають розвиток електронної та телекомунікаційної індустрії, є праця Л. Арройо Галана "100 років інформатики та телекомунікації. Іспанія ХХ століття", а також робота Е. де Дієго Гарсія "Історія промисловості в Іспанії: електроніка та комп'ютерна техніки". Автори представили еволюцію цих галузей та статистичні дані [5; 6].

Науковий інтерес представляють роботи Е. де Дієго Гарсія "Історія промисловості в Іспанії: хімія", "Хімічна промисловість та інженерна хімія" [7]. Автор вивчив місце та роль хімічної промисловості в національній економіці, здійснив огляд хімічної промисловості на початку вісімдесятих, її розвиток у контексті захисту навколишнього середовища.

Розвитку харчової промисловості присвячений ряд статей К. Абад Балбоа, М. Фернандеса Леона, С. Альварес Санчес-Архона, І. де Феліпе, Р. Варда [8]. Автори досліджують особливості модернізації харчового сектору, вказуючи на відчутний прогрес та відсутність суттєвих кризових явищ.

Розвиток видавничого сектору не менше досліджений у науковій літературі. Певна інформація міститься у збірнику статей "Між відпочинком і бізнесом: видавництво і література в Іспанії 90-х". Вивчення процесу комерціалізації іспанської літератури в 80–90-і роки вивчено А. Ленкете, Х. Л. Мартін Ногалесом [10]. Економічний аналіз промисловості видавничого сектору здійснений Х. Курто Росадо на основі широкого опитування, що дозволило встановити стан галузі в 90-х роках та стратегічні вектори майбутнього [11].

Однак, залишився поза увагою науковців взаємозв'язок та взаємовплив політичних процесів та економічного розвитку (промислового зокрема).

Метою статті є визначення особливостей індустріального розвитку в Іспанії в умовах утвердження демократичних засад. Безпосередніми завданнями є: з'ясувати стан розвитку основних галузей промисловості Іспанії після ліквідації авторитарного режиму; висвітлити основні зміни в індустріальній сфері; дослідити роль державної влади у цих перетвореннях; з'ясувати взаємозв'язок політичних процесів та промислового розвитку.

З середини 70-х років іспанська економіка вступила в смугу кризи, яка була викликана низкою причин. Нафтова криза за часом збіглася з кінцем франкістського режиму, коли в країні розпочався важкий процес трансформації державних інститутів на демократичну основу. Після 15 років швидкого й ритмічного розвитку іспанська економіка дала перший серйозний збій. Різко сповільнилися темпи росту валового внутрішнього продукту, скоротилося промислове виробництво, зменшилися вкладення в основний капітал. Питання економічних реформ відійшли на другий план.

З метою подолання критичної ситуації першим демократичним центристським урядом А. Суареса та представниками провідних партій почалося вироблення платформи політичного та економічного консенсусу, що завершилася так званими "пактами Монклоа" (жовтень 1977 р.). У пактах на компромісній основі були визначені нові параметри бюджетної, кредитно-грошової і цінової політики, регламентації доходів і трудової політики [12, с. 130; 581].

На парламентських виборах 1982 р. перемогу здобула Іспанська соціалістична робітничка партія (ІСРП) на чолі з Ф. Гонсалесом. Соціалісти поставили перед собою завдання стабілізувати економічну ситуацію й створити умови для стійкого розвитку економіки в майбутньому.

Після депресії другої половини 70-х років стійкий промисловий підйом відновився в Іспанії в 1983 р. Уряд ІСРП з середини 80-х років почав здійснювати політику дерегулювання. Її сенс полягав в тому, що держава поступово відходила від адміністративних методів управління, відмовлялася від жорсткої регламентації підприємницької діяльності. Почалося застосування більш гнучких механізмів впливу на господарські процеси.

Головним провідником індустріальної політики іспанської держави було Міністерство промисловості (у різні роки воно називалося Міністерство промисловості й енергетики, а також Міністерство промисловості, торгівлі й туризму). В період правління соціалістів міністерство очолювали: К. Солчага (1982–1985); Х. Махо

(1985–1986); Л. К. Кройсер Батіста (1986–1989); К. Арансаді Мартінес (1989–1993); Х. М. Егіагарай (1993–1996).

Міністерство розробляло середньострокові програми розвитку промисловості в цілому, а також її окремих галузей, зокрема, енергетики, суднобудування, чорної металургії, гірничодобувної промисловості. Міністерству було підпорядковано кілька спеціалізованих організацій: Інститут середніх і малих підприємств промисловості, Школа організації промисловості, Іспанський технологічний інститут геології й гірничої справи, Інститут диверсифікації джерел енергії й енергозберігаючих технологій, Центр технологічного розвитку промисловості.

У 1982 р. уряд прийняв “План промислової реконверсії”, спрямований на оздоровлення підприємств, що знаходилися в застої. У зв’язку з цим в листопаді 1983 р. був ухвалений Королівський декрет “Про реконверсію та реіндустріалізацію”, а у липні 1984 р. – відповідний закон. Ними передбачалися: розробка плану реструктуризації; заходи податкового адміністрування; заходи фінансового характеру; зони термінової реіндустріалізації та розвиток технологічних інновацій. Їх дія поширювалася на 13 галузей промисловості, що перебували у важкому економічному становищі. Закони пропонували істотно скоротити виробничі потужності в цих секторах, заклавши відсталі й малорентабельні підприємства [13; 14].

Найважливішою метою своєї політики уряд ІСПП проголосив активне залучення Іспанії в загальноєвропейські політичні процеси й господарства Західної Європи. З 1 січня 1986 р. Іспанія стала членом Європейського Співтовариства, однак повністю її господарство було інтегроване в ЄС тільки після закінчення перехідного періоду. Для промисловості його максимальний строк був установлений у термін до семи років, для сільського господарства – до десяти.

У 1988 р. Міністерство промисловості та енергетики опублікувало свою концепцію індустріальної політики на період до 1992 р. під назвою “Іспанія в Європі: промислове майбутнє”. Вона передбачала виявлення найбільш перспективних і прийнятних для країни шляхів розвитку промисловості і об’єднання зусиль сторін, зацікавлених у модернізації індустріальної бази іспанської економіки. Плани модернізації повинні були виходити з існуючої структури виробництва. При цьому головною метою було визнано підвищення конкурентоспроможності промислової продукції [2, с. 135].

Входження до Європейського Союзу вимагало підвищення вимог до якості промислової продукції та наближення її до стандартів співтовариства. У липні 1987 р. був прийнятий закон “Про надання субсидій для заохочення промислової якості”. А з 1990 р. міністерством був запроваджений “Національний план промислової якості”. Тому на початку 90-х рр. ухвалюється низка законів: червень 1990 р. – “Про допомогу для заохочення промислової якості”, “Про надання допомоги для підвищення промислової якості шляхом підтримки діяльності, поширення інформації, підвищення обізнаності, навчання та міжнародної присутності”; травень 1991 р. – закон “Про надання грантів для заохочення промислової якості шляхом підтримки діяльності системи управління якістю”; квітень 1994 р. – закон “Про виділення коштів для заохочення промислової якості”; грудень 1995 р. – королівський декрет “Про затвердження правил інфраструктури якості та промислової безпеки”. Були визначені: загальна інфраструктура якості та промислової безпеки; організації з стандартизації; суб’єкти акредитації; центри сертифікації; випробувальні лабораторії; аудиторські організації та інспекції; органи управління і контролю навколишнього середовища. Це були важливі кроки вперед на шляху до Європейського ринку.

У ході першого чотирирічного етапу “Національного плану промислової якості” були створені Іспанська асоціація стандартизації й сертифікації, Іспанська мережа дослідних лабораторій, Система промислової метрології, Асоціація установ з перевірки й контролю за дотриманням технічних норм. Другий етап плану був розрахований на 1994–1997 рр., на його реалізацію виділено було 12 млрд. песет, у тому числі 2,4 млрд. на 1994 р. й 2,9 млрд. песет – на 1995 р. З коштів плану виділялися субсидії приватним і державним промисловим підприємствам, комерційним і фінансовим організаціям, пов’язаним із промисловістю, на проведення робіт з оцінки якості промислових виробів і впровадженню систем контролю [1, с. 50].

Інтеграція в ЄС обмежила компетенції іспанського уряду в питаннях регулювання національної промисловості. Країна більше не могла самостійно ухвалювати рішення щодо проблем розвитку чорної металургії й суднобудування. Співтовариство одержало можливості контролювати дотримання правил конкуренції, розробку й впровадження технічних норм і стандартів. Уряд Іспанії зберіг за собою право вирішувати питання, пов’язані з розвитком науково-технічного прогресу й впровадженням його результатів у виробництво, підвищенням рентабельності малих і середніх підприємств, поліпшенням регіональної структури економіки [1, с. 22].

Важливим в цей час було прийняття закону “Про індустрію”, ухваленого у липні 1992 р. Його основними цілями були такі: гарантія та захист свободи на промисловому підприємстві; модернізація, стимулювання промисловості, розвиток технологій, інновацій та підвищення конкурентоспроможності; промислова безпека і якість; промислова відповідальність.

Загальні проблеми й тенденції іспанської промисловості по-різному проявлялися в її окремих галузях. Основними джерелами енергоспоживання Іспанії є нафта, вугілля, природний газ, ядерна енергія та гідроенергетика. Специфіка іспанського паливно-енергетичного комплексу полягає в тому, що країна не забезпечена власними енергоресурсами. Це спричинило її залежність від імпорту, тобто від цін на паливну сировину на світовому ринку.

В березні 1984 р. був прийнятий “Національний енергетичний план”, який передбачав скорочення споживання енергії та скорочення надлишкових потужностей у виробництві електроенергії. Однак великих успіхів у цій області домогтися відразу не вдалося. Відповідно до цього плану було зупинено п’ять

іспанських атомних електростанцій, які були тоді в стадії будівництва: Лемоніс I і II в Біскаїї, Вальдекабальєрос I і II в Бадахосі і Трільйо II у Гвадалахарі [1, с. 75].

Вступ Іспанії в ЄС поставив нові завдання перед національною енергетикою. По-перше, яскраво позначилася необхідність тісної координації енергетичної й загальної промислової політики. По-друге, потрібно було зробити енергетичну систему країни більш гнучкою, здатною менш болісно переносити непередбачені коливання світової кон'юнктури. А це припускало диверсифікованість джерел палива й підвищення самозабезпеченості енергоносіями [1, с. 24].

В 1991 р. уряд оприлюднив новий "Національний енергетичний план" на 1991–2000 рр. У плані передбачалося активне впровадження заходів з економії палива й електроенергії, жорсткість норм відносно охорони навколишнього середовища, а також подальша диверсифікованість джерел національного енергопостачання.

30 грудня 1994 р. набрав чинності закон "Про регулювання національної електроенергетичної системи", яким був накладений остаточний мораторій на продовження будівництва атомних електростанцій Лемоніс, Трільйо II та Вальдекабальєрос [15, с. 75; 16].

Певні кроки були зроблені для впровадження альтернативних джерел енергії. Перші зусилля ЄС у просуванні поновлюваних джерел енергії відбувся в середині 80-х. Це директива 2001/77/ЄС про сприяння виробленню електроенергії з поновлюваних джерел енергії на внутрішньому ринку електроенергії та директива 2003/96/ЄС про реструктуризацію Співтовариства з питань оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії.

Врешті-решт, Іспанія значно скоротила споживання нафти, збільшивши споживання газу та гідроенергетичних ресурсів.

Важливою галуззю іспанської промисловості є металургійна промисловість. Особливе місце посідає чорна металургія, стала розвиватися в Іспанії тільки наприкінці XIX ст. Майже всі металургійні заводи розміщені в північній Іспанії, де вдало поєднуються родовища вугілля Астурії і залізної руди Країни Басків, а також є зручне сполучення з моря. Надмірний експорт високоякісної іспанської руди в минулому виснажив поклади, і це призвело до того, що чорна металургія почала відчувати гострий дефіцит в цій сировині. Країна змушена імпортувати більше 5 млн. т. залізної руди щорічно. Загальна потужність всіх підприємств країни з виробництва сталі складала в 1980 р. близько 17 млн. т.

Чорна металургія швидко розвивалася до 1974 р., але у другій половині 70-х років підйом у чорній металургії змінився кризою, основною причиною якої було скорочення попиту на сталь в галузях, які є головними її споживачами (в суднобудуванні, автобудуванні, будівництві та ін.).

У 1983 р. був прийнятий "План реконверсії промисловості чорної металургії". План передбачав великі інвестиції (213 млрд. песет) для фінансового оздоровлення та скорочення до 10 тис. робочих місць впродовж 1984–1988 рр. Плани уряду щодо скорочення робочих місць та закриття кількох шахт викликали незадоволення та маніфестації. Особливо масштабним був страйк шахтарів у порту Сангута на початку літа 1983 р. Негативно оцінювали план реконверсії цієї галузі профспілки, зазначаючи, що план – це шлях знищення штату та скорочення виробничого потенціалу.

В Іспанії, як і в інших західноєвропейських країнах, чорна металургія перебувала у стані затяжної депресії. З 1982 по 1991 рр. видобуток залізної руди впав у 2 рази, на 18 % скоротилося виробництво спеціальних сталей, на 6 % – чавуну [1, с. 74].

Вступ Іспанії в ЄС вплинув негативно на галузь. По-перше, уряд втратив можливість надавати державну допомогу виробникам без згоди органів Європейського Союзу, по-друге, різко збільшився імпорт, і відповідно конкуренція на внутрішньому ринку. Також у 1990 р. керівництво ЄС вимагало скоротити на 22 % плани щодо видобутку вугілля.

Кольорова металургія розвинена в Іспанії слабше, ніж чорна. Членство в ЄС привнесло деяке пожвавлення в цій галузі. Серед держав співтовариства Іспанія є провідним продуцентом міді, ніобію, танталу, свинцю, ртуті, золота, срібла, їй належить видне місце у виробництві цинку, олова, марганцю й вольфраму. Значна частина вироблюваних концентратів і металів направляється на експорт, головним чином у Західну Європу. З 1982 по 1991 рр. виробництво цинку виросло в країні на 60 %, електролітної міді – 20, мідних напівфабрикатів – 30, катаних алюмінієвих заготовок – 72 % [1, с. 77].

Відносно невисокими за західноєвропейськими мірками темпами розвивалась у 80-і роки хімічна промисловість Іспанії. За 1985–1991 рр. продукція галузі збільшилась на 9,5 %, а в середньому по ЄС – на 16,8 %. Розвиток хімічної промисловості у досліджуваній період Е. де Дієго Гарсія поділив на три етапи: 1) 1982–1985 рр. – "зигзагоподібний" етап; 2) 1985–1990 рр. – період зростання та трансформації; 3) 1991–1993 рр. – застій [7, с. 181, 189].

Вироблення низки хімічних продуктів скорочувалося, наприклад, в 1990 р. обсяг виробництва сірчаної кислоти становив 53 % від рівня 1982 р. Виробництво віскозного волокна знизилося за цей час на 50 %, синтетичних волокон – на 10 %. За зазначений період частка мінеральних добрив й інших хімічних товарів для сільського господарства в структурі валової продукції іспанської хімічної промисловості зменшилася з 11,5 до 6,1 % [1, с. 78].

У 1986 р. уряд схвалив "План розвитку дослідницької фармацевтичної промисловості" на період 1987–1991 рр. Його мета полягала в розробці власних технологій у фармацевтичному секторі для наближення до найбільш розвинутих країн [17, с. 338]. В результаті було створено сприятливий клімат для наукових досліджень, нові наукові технологічні центри, встановлені партнерські відносини між університетами та дослідницькими центрами, державними та приватними.

У грудні 1990 р. був ухвалений закон “Про медикаменти”, який чітко визначив права та обов’язки виробників та дистриб’юторів фармацевтичної продукції [18].

В 90-і роки Іспанія стала одним із провідних західноєвропейських виробників лікарської сировини.

Машинобудівна та металообробна промисловості, хоча і займають в Іспанії перше місце за вартістю промислової продукції, розвинені слабо і нерівномірно. Для цього сектору характерне порівняно невелике число підприємств, сильна залежність від закордонних фірм і слабка конкурентоспроможність.

Найкраще розвинене автомобілебудування і суднобудування, слабкіше – локомотивобудування і авіабудування.

Автомобільні заводи, в основному філії іноземних фірм (ФІАТ, “Рено”, “Фольксваген верк”, “Сітроен”, “Крайслер” та ін.), побудовані в Мадриді, Барселоні, Вальядоліді, Віго.

В жовтні 1981 р. був ухвалений закон “Про реконверсію індустрії електрообладнання для автомобільної промисловості”, яким були прийняті термінові заходи для модернізації виробництва.

З розвитку суднобудівної промисловості Іспанія входить в число провідних країн світу, на зовнішніх ринках іспанські судна успішно конкурують з продукцією суднобудування економічно розвинутих країн. У 1980 р. Іспанія займала третє місце в світі (після Японії і ФРН) за обсягом замовлень на будівництво суден. Згідно з планом морської реконверсії початку 80-х років планувалось зменшити потужності виробництва, скоротити 20 тис. робочих місць, що зрозуміло, не могло задовольнити робітників. Починаючи з листопада 1983 р. у найбільших суднобудівних містах більше року проходили численні маніфестації.

У країні діяло понад 30 суднобудівних компаній, які мали майже 40 верфей. Найбільше число судноверфей розташовано в північних портах (Більбао, Сантандер, Хіхон), в Галісії (в Ель-Ферроль, Віго), менше – на східному узбережжі (Барселона, Валенсія, Картахена, Балеарські острови) і в Андалусії (Уельва і Кадіс).

Внаслідок вступу в ЄС внутрішній ринок Іспанії почав швидко заповнюватися автомобілями іноземного виробництва. Якщо в 1985 р. їх було завезено 68 тис., то в 1993 р. – 421 тис., що склало 57 % національного споживання (у порівнянні з 26 % в 1987 р.). У 90-і роки через економічну кризу й падіння попиту на автомобілі в Західній Європі стан іспанських продуцентів різко погіршився. Так, після декількох років успішного функціонування SEAT закінчила 1993 р. з величезними збитками – 151 млрд. песет (близько 1,2 млрд. дол.), при цьому продажі впали на 24 %, а в першому кварталі 1994 р. фірма втратила ще 56 млрд. песет [1, с. 79].

У квітні 1994 р. іспанський уряд вирішив надавати субсидії в розмірі 100 тис. песет (близько 730 дол.) тим покупцям, які вирішили придбати новий легковий автомобіль замість старого, випущеного більше 10 років тому (такі машини становлять 37 % автомобільного парку країни) [1, с. 79].

80-і роки ознаменувалися в Іспанії швидким збільшенням внутрішнього попиту на наукомістку техніку й передове встаткування. У 1986 р. консалтингова компанія “Софемаса” розробила план модернізації для сектору електричного обладнання, замовленого групою компаній “Конелек”, “Сенемеса” і “Кадемеса”. Новий план передбачав інвестиції в розмірі 4,092 млрд., передбачені до 1990 року, та розірвання частини контрактів. З 1983 по 1989 рр. споживання встаткування зв’язку виросло в постійних цінах в 3,5 рази, засобів автоматизації в 3,2 рази, а електромедичної й обчислювальної техніки відповідно в 2,9 й 2,6 рази [1, с. 80].

Лідуючі позиції серед передових галузей іспанської економіки посідало виробництво засобів зв’язку. Ця галузь виділялася не тільки масштабами, але й високою продуктивністю праці, що швидко зростала. Незважаючи на те, що з 1980 по 1990 рр. число підприємств і чисельність зайнятих скоротилися майже на 30 %, їхня питома вага в доданій вартості машинобудування збільшилася з 3,9 до 5,4 % [1, с. 80].

У 80-і роки зросла кількість підприємств з виробництва комп’ютерної техніки. У липні 1983 р. був прийнятий Королівський декрет “Про органи розробки та вдосконалення урядової політики в сфері інформатики”. Його мета полягала в: раціоналізації і вдосконаленні державної служби шляхом впровадження комп’ютерного обладнання; використання комп’ютерних технологій для вирішення деяких основних проблем економіки і, зокрема, зростання продуктивності праці; розширенні комп’ютерної промисловості в різних галузях; вивченні заходів для зведення до мінімуму негативних наслідків, які може викликати неадекватне використання обчислювальної техніки.

У 1984 р. був ухвалений Перший національний план в сфері електроніки та інформатики, у 1987 р. – другий, а у 1993 р. – третій.

В обробній промисловості Іспанії найважливішими завжди були галузі, що виробляють товари широкого споживання, – текстильна, харчова, шкіряна, взуттєва.

На початку 80-х років харчова промисловість зайняла перше місце за кількістю підприємств, за кількістю зайнятих. Вона рівномірно розміщена по всій країні. За своїм значенням і технічною оснащеністю виділяються галузі, які працюють значною мірою на зовнішні ринки: виноробна, маслоробна, плодоовочева і рибоконсервна. Виноробні заводи розміщуються в Каталонії, Арагоні, Ла-Манчі і Андалусії. Маслоробні заводи розташовані в основному в районах вирощування оливок (в Андалусії і Каталонії), з переробки фруктів та овочів – у Леванте, рибоконсервні – в портових містах півночі і Галісії.

Харчовий сектор становив 17 % від загальної зайнятості в промисловості. До 1986 р. кількість робочих місць скорочувалась, а починаючи з цього року розпочалась зворотна тенденція і зайнятість почала зростати, причому темпи зростання на період 1986–1990 рр. становили 17 %. Технологічно харчова промисловість Іспанії відчувала затримку розвитку порівняно з конкурентами співтовариства. Експерти зазначали, що головна мета сектору полягала в поліпшенні якості продукції та збільшенні продуктивності праці [19].

У 1994 р. харчова промисловість характеризувалася наступними пропорціями в основних величинах: у валовій продукції промислового виробництва – 22,5 %; у вартості промислового виробництва – 27,8 %; у промисловій зайнятості – 27,2 %; у загальному обсязі експорту – 29,8 %. Харчова індустрія в п'ятиріччі 1990–1994 рр. склала 24 % валової продукції в обробній промисловості і 6 % від валового внутрішнього продукту [19].

Іспанія – великий виробник вина (третє місце в Європі після Італії та Франції), займає перше місце в світі з виробництва маслинової олії вищої якості. Іспанія входить в першу десятку країн світу з переробки риби і морських продуктів.

Через кризу в галузі виноробства, що характеризувалась структурним дисбалансом ринку столового вина, в січні 1984 р. був ухвалений Королівський указ “Про реструктуризацію та реконверсію виноробства” [20].

Після вступу в ЄЕС від Іспанії почали вимагати (в рамках проведення спільної аграрної політики) різкого зменшення виробництва і особливо експорту дешевого столового вина.

Відносно стійкими тенденціями розвитку в плані виробництва і значними перспективами росту з точки зору резервів споживання відрізнявся сектор оливкового маслоробства.

Велика частина врожаю оливок (понад 80 %) йде на масло. Основна частина виробництва олії (близько 80 %) зосереджена в сільськогосподарських кооперативах. Процес укрупнення підприємств призвів до зменшення їх кількості майже в 1,5 рази за період з 1985 по 1995 рр. [2, с. 187].

До числа найбільших підгалузей іспанської харчової промисловості відносяться: м'ясне, молочне, хлібопекарське й виробництво кормів для тваринництва, які склали близько 1/2 ВВП галузі.

Майбутнє галузі вимагало зусиль в трьох напрямках:

1. Інвестиції для удосконалення об'єктів, оскільки модернізація сприяла істотному зниженню витрат виробництва. В Іспанії вироблялися якісні продукти хороших торговельних марок, з ефективною торговельною мережею, але існували застарілі механізми витрат на виробництво.

2. Диверсифікація виробництва: стимулювання розвитку нових технологій, здатних збільшити попит.

3. Розширення ринків, консолідація та збільшення квот внутрішнього ринку, оскільки попит на продукти збільшується, але він націлений на зовнішній ринок.

Однією з найважливіших галузей національного виробництва була текстильна промисловість. Основні центри текстильної промисловості розміщені в Каталонії (Барселона, Таррагона, Сабадель), Валенсії, Аліканте (Алькой, Оріуела) і в провінціях Саламанка, Гіпускоа, Сарагоса та Севілья.

Іспанія володіє великим для Західної Європи потенціалом текстильних і швейних виробництв. Однак ступінь їх технічної оснащеності й концентрації капіталу одна з найнижчих у регіоні. Значні зміни в положенні сектора були викликані вступом країни в ЄС.

У серпні 1981 р. був прийнятий королівський декрет “Про заходи щодо реконверсії текстильної промисловості”. Галузі належало 9 % ВВП і було задіяно 10 % трудящих в цій промисловості (420 тис. осіб). Основна мета полягала в підвищенні конкурентоспроможності на світовому ринку. Проте, як і в інших галузях відбувалось скорочення робочих місць, що викликало невдоволення профспілок.

План реконверсії текстильної промисловості передбачав вкладення 61 млрд. песет в моду, дизайн, освіту, комерційне управління, 19 млрд. державних субсидій – для налагодження зайнятості. Протягом 1983 р. іспанська текстильна промисловість зазнала відчутного зростання експорту у всіх його секторах, збільшення на 16 % в обсязі, і на 33 % у вартості (115 млрд. песет). Експорт текстильного сектору протягом 1983 р. склав 4,7 % загальної кількості іспанської промисловості. З 77500 трудящих в штаті з 358 підприємств було ліквідовано лише 5900 робочих місць. План модернізації текстильної промисловості був завершений на 11 місяців раніше, у лютому 1986 р. [21]

На початку 90-х років був ухвалений “План конкурентоспроможності текстильної та швейної промисловості”. План потребував інвестиції близько 200 млрд. песет і субсидій 16,7 млрд. в період між 1991 і 1994 рр. Стагнація виробництва, різке погіршення зовнішньої торгівлі і зниження зайнятості, формували розвиток сектора. Продуктивність праці, рівень інвестицій, розмір підприємства та технологічний рівень, був нижчий, ніж в середньому по Європі. Передбачені у бюджеті субсидії на чотири роки (16,7 млрд. песет), були виділені у розмірі 500 млн. песет в 1991 р., 4 млрд. – у 1992 р., 7 млрд. – в 1993 р. і 5,2 млрд. песет – в 1994 році [22].

Внаслідок лібералізації зовнішньої торгівлі стрімко виріс імпорт текстилю: у другому півріччі 1992 р. його вартість перевищила рівень 1985 р. в 7,8 рази, а в цілому промислових виробів – в 2,5 рази. Особливо хворобливим для національних виробників було збільшення поставок тканин й одягу із країн, що розвиваються, де вартість робочої сили набагато нижча іспанської.

Для подолання труднощів, які переживали підприємства сектору, їм необхідно було знизити витрати й знайти способи підвищення концентрації виробництва, гнучко реагувати на зміни попиту й моди, налагодити тісний контакт із роздрібною торгівлею, збільшити вироблення технічних тканин [1, с. 83, 85].

Видавничий сектор Іспанії почав активно розвиватися в другій половині 80-х років та виступив одним з найбільш динамічних і перспективних напрямків іспанської промисловості.

В березні 1975 р. був ухвалений закон про загальний режим розвитку, виробництва і розповсюдження книги [23]. Він відрегулював діяльність видавничої галузі та визначив суб'єктів цього ринку: авторів, видавців, розповсюджувачів, бібліотеки, друкарні, а також врегулював їх стосунки, обов'язки, встановив повноваження у сфері оподаткування як для видавців, так і для дистриб'юторів, бібліотек і друкарень. З тих пір застосовується 4 % ПДВ на книжки. Але, мабуть, найважливішим кроком, який закон встановив для

галузі було те, що зазначено у статті 33: фіксована ціна книги, тобто встановлення роздрібною ціною з боку редакції на всіх каналах і точках продажу.

В травні 1988 р. був ухвалений "План розвитку видавничої індустрії", основною метою якого було створення умов для консолідації сектору, підвищення конкурентоздатності. План, розрахований на 1988–1991 рр., передбачав державну підтримку в розмірі 21,3 млрд. песет. З них 6 млрд. (у формі кредитів під низькі проценти) планувались для переобладнання підприємств, через Банк кредитування промисловості. Інші 15,3 млрд. – прямі державні внески на проект приватних компаній [24].

Контроль тиражу, передбаченого законом "Про інтелектуальну власність", прийнятим у листопаді 1987 р., дозволив авторам вимагати від видавців точних відомостей про тираж їхніх творів, а, отже, одержувати пропорційну частину коштів від авторських прав.

В березні 1990 р. був прийнятий Королівський указ, який розширив коло винятків для перевидання старих книжок, крім того, були введені певна лібералізація на ціну книг і право на 5 % податкову знижку видавництвом.

Видавничий сектор в Іспанії займав у 1989 р. 14 000 співробітників, 0,1 % активного населення, його оборот становив майже 1 % (0,9) валового внутрішнього продукту (ВВП), за даними опитування, проведеного Центром соціально-економічних досліджень на замовлення "Гільдії видавців Іспанії". Це перший комплексний аналіз сектору, який зафіксував річний прибуток в 287 млрд. песет на внутрішньому ринку. За даними опитування у видавничій галузі виокремилось чотири великі групи компаній: гіпервеликі, з обсягом продажів 2 млрд. песет в рік; великі, з обсягом продажів між 500 млн. та 2 млрд.; середні – від 100 до 500 млн.; малі, з обсягом продажів менше 100 млн. песет [25]. В 1991 р. в Іспанії налічувалося 7200 книжкових видавництв, з яких тільки 246 становили великі, а більшу частину (84 %) дрібні. З 1986 по 1990 р. виникло більше 1000 нових підприємств, а обсяг доданої вартості збільшився на 78 % [1, с. 84].

Позитивно оцінював діяльність видавничого сектору і голова Федерації книжкових палат Ф. Ібаньес, який зазначав, що "сектор працює гармонійно", "незважаючи на зменшення читацького попиту". "Книга залишилася виганцем з пріоритетних потреб суспільства в культурній сфері" [26].

У другій половині 1980-х років покращилось економічне становище Іспанії. В країні почала здійснюватись політика дерегулювання, сутність якої полягала в тому, що держава поступово відходила від адміністративних методів управління. В цей же час уряд Ф. Гонсалеса почав реалізовувати програму, спрямовану на модернізацію економіки. Прийнята програма реструктуризації промисловості була спрямована на відтік ресурсів і робочої сили з неефективних галузей промисловості, що відчували спад (суднобудування, чорна металургія, текстильна промисловість), і забезпечення нових, більш конкурентоспроможних підприємств інвестиційними кредитами і субсидіями. Розвитку сучасних галузей промисловості в країні сприяло активне залучення іноземного капіталу. Іспанія зарекомендувала себе як країна з трохи дешевшою, ніж в інших європейських країнах, але при цьому достатньо кваліфікованої і дисциплінованої робочої силою. Інтеграція країни в ЄЕС супроводжувалась підвищенням ступеня відкритості іспанської економіки. Перше десятиліття після вступу в Співтовариство було відзначено суттєвим зростанням продуктивності праці. Зазначені процеси в економічній сфері сприяли утвердженню демократичних засад в іспанському суспільстві.

Джерела та література

1. Буторина О. В. Испания: стратегия экономического подъема / О. В. Буторина. – М. : Наука, 1994. – 155 с.
2. Давыдов В. М. Экономическая динамика перехода / В. М. Давыдов, А. Ю. Свириденко // Испания: траектория модернизации на исходе XX века. – М. : ИЛА РАН, 2006. – С. 123–168.
3. Marco Lage M. Historia de la industria española de automoción: empresas y personajes / Manuel Lage Marco. – Madrid : Fundación Instituto Tecnológico para la Seguridad del Automóvil (FITSA). – 2005. – 369 p.
4. Catalán Vidal J. La creación de la ventaja comparativa en la industria automovilística española, 1898–1996 / Jordi Catalán Vidal // Revista de historia industrial. – 2000. – № 18. – P. 113–156.
5. Arroyo Galan L. 100 años de Informática y Telecomunicaciones España siglo XX / Luis Arroyo Galan. – Madrid : Universidad Politécnica de Madrid, 2005. – 368 p.
6. Diego García, Emilio de. Historia de la industria en España: La electrónica y la informática / Emilio de Diego García. – Madrid : Escuela de Organización Industrial, 1995. – 237 p.
7. Diego García, Emilio de. Historia de la industria en España: La química / Emilio de Diego García. – Madrid : Escuela de Organización Industrial, 1996. – 245 p.
8. Abad Balboa C. La industria alimentaria española. Caracterización de la concentración y la internacionalización de las mayores empresas / Carlos Abad Balboa // Estudios sobre consumo. – 1985. – № 6. – P. 58–111.
9. La mejora de los resultados financieros dispara el resultado neto del sector alimentario // Revista alimarket. – 1999. – № 121. – P. 138–145.
10. Entre el ocio y el negocio : industria editorial y literatura en la España de los 90. – Editores: Editorial Verbum. – 2001. – 335 p.
11. Curto Losada J. El sector editorial. Una perspectiva económico-industrial / Juan Curto Losada // Telos: Cuadernos de Comunicación, Tecnología y Sociedad. – 1993 septiembre-noviembre.
12. Los pactos de la Moncloa // Transición política y consolidación democrática. España (1975–1986). – Madrid : Centro de investigaciones sociológicas, 1992. – P. 473–493.
13. Real Decreto-ley 8/1983, de 30 de noviembre, de Reconversión y Reindustrialización // Boletín Oficial del Estado. – 1983. – № 289 (3 de diciembre). – P. 32711–32715.
14. Ley 27/1984, de 26 de julio, sobre reconversión y reindustrialización // Boletín Oficial del Estado. – 1984. – № 180 (28 de julio). – P. 22068–22073.
15. Espejo Marín C. La producción de electricidad de origen nuclear en España / Cayetano Espejo Marín // Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles. – 2002. – № 33. – P. 65–77.

16. Ley 40/1994, de 30 de diciembre, de ordenación del Sistema Eléctrico Nacional // Boletín Oficial del Estado. – 1994. – № 313 (31 de diciembre). – P. 39362–39386.
17. Galdón Cabrera C. Innovación y progreso en la industria farmacéutica (perspectiva española y mundial) : Tesis de doctorado / Carlos Galdón Cabrera. – Madrid : Universidad Complutense de Madrid, 1994. – 378 p.– P. 338.
18. Ley 25/1990, de 20 de diciembre, del Medicamento // Boletín Oficial del Estado. – 1990. – № 306 (22 de diciembre). – P. 38228–38246.
19. Fernandez Leon M. R. Situación actual de la industria alimentaria española / Maria Rosa Fernandez Leon // Anales de la Real Academia de Ciencias Veterinarias de Andalucía Oriental. – 1992. – № 4. P. 41–54. – Режим доступа: http://helvia.uco.es/xmlui/bitstream/handle/10396/3787/04-1993-04.pdf?sequ_ence=1.
20. Real Decreto 275/1984, de 11 de enero, sobre reestructuración y reconversión del viñedo // Boletín Oficial del Estado. – 1984. – № 39 (15 de febrero). – P. 4022–4022.
21. Cullerl R. La reconversión textil ha supuesto una inversión de 71.200 millones de pesetas / Rosa Cullerl // El País. – 1984. – 17 de marzo.
22. Caraben Armando. El plan de reconversión textil, sacrificio rentable / Caraben Armando // El País. – 1984. – 12 de abril.
23. Ley 9/1975, de 12 de marzo, del Libro // Boletín Oficial del Estado. – 1975. – № 63 (14 de marzo). – P. 5278–5284.
24. Aprobado el plan de fomento del libro con un apoyo público de 21.300 millones de pesetas // El País. – 1988. – 27 de mayo.
25. Casals Montserrat. Un estudio encargado por los editores cifra en 287.000 millones el volumen de negocio del sector / Montserrat Casals // El País. – 1989. – 28 de abril.
26. Torres R. Federico Ibáñez: “Las estadísticas en torno al libro son deliciosamente mentirosas” / Rosana Torres // El País. – 1989. – 2 de mayo.

Годлевская В. Ю. Промышленное развитие Испании в условиях консолидации демократических устоев (1982-1996 гг.).

В статье исследуется промышленное развитие Испании с целью определения его особенностей в условиях консолидации демократии. На основе применения общенаучных методов (анализ, синтез, описание, объяснение) автору удалось выяснить, что развитие испанской промышленности в исследуемый период характеризовалось постепенным ростом, вызванным внедрением мероприятий реиндустриализации. Модернизация основных отраслей способствовала повышению конкурентоспособности, а интеграция в ЕС – увеличению иностранных инвестиций в промышленное развитие Испании. Указанные процессы в экономической сфере способствовали утверждению демократических принципов в испанском обществе. Материалы статьи могут быть полезны для дальнейшего изучения влияния трансформационных процессов на экономическое развитие.

Ключевые слова: Испания, демократизация, экономическая политика, экономические реформы, индустриальное развитие, отрасли промышленности.

Hodlevska V. Yu. Industrial development of Spain in terms of consolidation of democratic foundations (1982-1996).

The article is devoted to industrial development of Spain to determine its characteristics and role in the conditions of democracy. Based on the application of General scientific methods (analysis, synthesis, description, explanation) the author found out that the development of the Spanish industry in the analyzed period was characterized by a gradual increase caused by the implementation of the re-industrialization. Modernization of key sectors contributed to the increase of competitiveness. EU integration has contributed to the increase in foreign investment in the industrial development of Spain. The article can be useful for further study of the influence of transformation processes on economic development.

Keywords: Spain, democratization, economic policy, economic reform, industrial development, industry.

УДК 327:364(470)"1991/2011"

С. Я. Грицай

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991–2011 рр.)

У статті проаналізовано співробітництво Російської Федерації з міжнародними організаціями в соціальній сфері протягом 1991-2011 рр. У контексті історичних трансформацій досліджено основні підходи щодо впровадження міжнародних соціальних стандартів для підвищення добробуту населення Росії. Міжнародні норми стали основою для створення конституційних стандартів соціального забезпечення населення Росії, сприяли розвитку соціального діалогу.

Ключові слова: міжнародні організації, соціальна політика, соціальний розвиток, соціальні стандарти, рівень життя, Конституція Російської Федерації, влада.

Росія як правонаступниця Радянського Союзу мала значний досвід участі в міжнародних процесах глобального діалогу та узгодження рішень на міжнародній арені. Після розпаду СРСР новоутворені держави долучилися до створення сучасної моделі двосторонніх й багатосторонніх відносин, де співпраця з міжнародними інституціями посідала визначальне місце в трансформації національних соціально-економічних систем. Реформування соціальної сфери Росії відбувалося під безпосереднім впливом і контролем з боку міжнародних організацій (МО), що дозволило у відносно короткий для історії термін адаптувати соціальну політику до конституційних вимог Росії.